

Bokanmälningar

Joseph Stiglitz: Globalization and its Discontents

Allen Lane, 2002, 282 s.

Bokens titel – *Globalization and its Discontents* – är en parafraas på Freuds essä *Civilization and its Discontents*. Freuds bok, som på svenska heter *Vi vantrivs i kulturen*, är skriven i början på 1930-talet, en tid som i vissa avseenden liknar vår egen. Den ger en pessimistisk bild av den mänskliga naturen. Enligt Freud har människan en inneboende dödsinstinkt som uttrycker sig som aggressionsimpuls och självförstörelsedrift. Människoslåktets öde kommer att avgöras av huruvida den kulturella utvecklingen, Erosprincipen, lyckas bemästra de störningar i det kollektiva livet som kommer från dödsdriften. En av de svåraste uppgifter som den kulturella utvecklingen har att hantera är att övervinna aggressionsdriften mot dem som inte tillhör den egna kulturellt sammansvetsade gruppen. Denna drift nådde en oerhörd styrka under Freuds tid och är idag långt ifrån besegrad.

Stiglitz bok genomsyras, trots allusionen, av ett kraftfullt optimistiskt budskap. Det går att förändra världen menar Stiglitz. Det går att ge den pågående globaliseringsprocessen en ny riktning. Det går att inkludera de miljarder fattiga som idag står utanför. Det går att göra globaliseringen miljövänlig. Det går att demokratisera den. De internationella ekonomiska

institutionerna måste reformeras från grunden för att dessa målsättningar ska komma i fokus. Nya globala institutioner behövs också, med uppgift att leda globaliseringsprocessen i rätt riktning.

För att påbörja denna process föreslår Stiglitz ett antal konkreta insatser. För det första måste den finansiella instabiliteten dämpas. Flyktiga, kortsiktiga kapitalrörelser orsakar enorma negativa externa effekter, särskilt i u-länderna. Han pekar här på Tobinskatten som ett sätt att minska instabiliteten. För det andra, menar författaren, behövs konkurs- och anståndsprocedurer för skuldsatta länder. Privata låntagare som inte kan betala sina skulder, vare sig till inhemska eller utländska fordringsägare, måste sättas i konkurs. Han menar vidare att det är långivarna som ska absorbera förlusterna, inte skattebetalarna i u- och i-länder. Härmed uppmuntras ett nyktrare beteende hos långivarna. Konkursprocedurer behövs också för *offentliga* utlandsskulder, men dessa ska inte genomföras under IMF:s regi. IMF kontrolleras som bekant av fordringsägarna och är dessutom själv en stor fordringsägare och alltså part i målet. Konkursprocedurer skulle minska behovet av den typ av stora räddningsaktioner, som så ofta visat sig misslyckade. Risken för övervärderade valutor, (subventionerad) kapitalflykt och

betalningskriser skulle också bli mindre. För det tredje, föreslås en skärpt kontroll av banksystemet. Övervakningen av banksystemet måste förbättras både i u- och i-länder. En mindre ideologisk attityd gentemot penning- och kreditmarknaderna behövs. Vissa typer av operationer (t ex fastighetsspekulation) måste regleras. För det fjärde behövs åtgärder som minskar de stora risker som u-länderna måste handskas med. En viktig sådan risk, som Stiglitz lyfter fram, är förknippad med växelkursernas stora volatilitet. En annan hänger samman med räntenivån, vars plötsliga ökning låg bakom 1980-talets skuldskris. Stiglitz menar att i-länderna borde hjälpa till att minska dessa risker, t ex genom att få långivarna att ta på sig en större del av dem. Bistånd behövs också för att utveckla de sociala skyddsnäten och hantera den risk som skapas av recessioner och strukturomvandling. U-länder saknar oftast arbetslöshetsförsäkring liksom försäkringssystem för småbönder och småföretagare. Slutligen föreslås en förändrad respons på kriserna. IMF:s räddningsaktioner har varit fel tänkta och fel genomförda. IMF-programmen har inte tagit hänsyn vare sig till avsaknaden av sociala skyddsnät, den förödande effekten av att strypa kreditutbudet i en ekonomi i kris eller det faktum att kriser har en tendens att sprida sig. Den överdrivna hänsynen till utländska investerares reaktioner måste enligt Stiglitz balanseras mot risken att inhemskt kapital flyr landet. Han understryker också att balansen måste återställas mellan gäldenärernas intressen, vilka dominerar IMF-perspektivet, och arbetarnas och småproducenternas intressen. IMF måste tillbaka till de ekonomiska grundprinciperna och till sitt ursprungliga mandat, dvs att återställa den samlade efterfrågan när en ekonomi går in i en recession. IMF borde tvingas redogöra för de förväntade effekterna av sina åtgärdsprogram på arbetslösheten och fattigdomen och tvingas ta konsekvenserna i fall man gör systematiska underskattningar.

Varför vantrivs vi då i globaliseringen? Stiglitz diagnos är tydlig och enkel. Vi vantrivs därför att globaliseringen har levt upp till intressena och behoven enbart hos en smal intressesfär inom den globala ekonomin, nämligen den finansiella. IMF:s politik har främst fokuserat på att säkra den finansiella sektorns stabilitet och vinstmöjligheter på bekostnad av alla andra intressen. I synnerhet har detta skett på bekostnad av de fattiga i u-länderna. IMF har helt enkelt agerat som Wall Streets och U.S. Treasurys förlängda arm.

Stiglitz har varit ordförande i Clintons Council of Economic Advisors och senare chefsekonom på Världsbanken. Han redovisar mängder av insiderinformation och pikanta detaljer som till exempel Treasurys envisa blockerande av allt som kunde tänkas på minsta sätt komma i konflikt med den finansiella intressesfären.¹ Eller hur mutor och konton i Schweiz var en del av privatiseringsförhandlingarna. På så sätt är boken en guldgruva för empirisk råvaruinsamling till teoribildning om ekonomiskt beslutfattande på högsta nivå.

IMF:s inställning bestäms, enligt Stiglitz, till stor del av den marknadsfundamentalistiska ideologi – närbesläktad med de finansiella aktörernas sätt att se på världen – som fondens ekonomer är bärare av. I den marknadsfundamentalistiska modellen klarerar marknaderna alltid. Arbetslöshet t ex, är antingen frivilligt vald, eller ett resultat av fackets eller regeringarnas missgrepp. Marknaderna misslyckas i stort sett aldrig, medan det offentliga i stort sett alltid misslyckas. Detta är, menar Stiglitz, en märklig dok-

¹ Han återkommer ofta till Lawrence Summers roll som Treasury Secretary; paradoxalt nog var Summers en av dem som på 1980-talet argumenterade för Tobinskatten. Det visar sig att det var efter Summers påtryckningar som Stiglitz sparkades från Världsbanken.

trin för en offentlig institution som IMF. Många IMF-ekonomer har också, påpekar Stiglitz, startat sin karriär inom den finansiella sektorn, eller avslutar den där.² En tredje faktor som påverkar IMF:s inställning är att i-ländernas representanter i IMF:s styrelse oftast är utsedda av centralbankerna eller finansministerierna. Särskilt centralbankerna – oftast frikoppade från den demokratiska processen och inriktade på enbart inflationskontroll – brukar ha en ekonomisk åskådning som ligger nära det finansiella etablissemangets.

Stiglitz vill återvända till den vision som ursprungligen lades fram av IMF:s intellektuelle gudfader. För Keynes fanns det ett behov av internationellt samarbete och institutionsbyggande för att motverka marknadsmisslyckanden på global nivå. Att söka lösa ett lands recession genom devalvering eller höjda tullar kan starta en kedja av valutanedskrivningar och protektionism som försämrar situationen för alla. I samband med en förtroendekris kan det vara för dyrt eller på andra sätt omöjligt för ett land att låna på den internationella marknaden. I enlighet med Keynes ursprungliga tankegång skulle en global institution som IMF se till att upprätthålla en hög global efterfrågenivå genom att uppmantra varje enskilt land att bevara en hög grad av sysselsättning och genom att tillförsäkra de länder likviditet som inte själva kan finansiera en expansiv politik. Men enligt Stiglitz har IMF kastat om kursen och tvingat på länderna en mer åtstramande politik än de själva skulle ha valt.

Stiglitz menar att IMF förkastat Keynes idéer utan att komma med en egen koherent teori om marknadsmisslyckanden som skulle rättfärdiga dess existens. Under senare tid har han, i olika intervjuer, framfört meningen att IMF kanske spelat ut sin roll och att det är dags att börja om från början.

Stiglitz kritik av hur IMF har påverkat globaliseringen förs inte bara på det dok-

trinära planet. Boken ger också en mycket innehållsrik beskrivning och en ytterst initierad analys av de stora finansiella kriser som skakat världsekonomin under det senaste decenniet. Dessa beskrivningar utgör i sig själva en förödande kritik av IMF:s krishantering i bl a Ryssland och Sydostasien.

Boken argumenterar, utifrån ett kritiskt perspektiv, övertygande för progressiva förändringar i det globala ekonomiska styrsystemet. Men även om man inte delar de värderingar som präglar hela ansatsen, kan man ha stor glädje av att läsa boken då den återspeglar den breda kunskapen och stora erfarenheten hos en ekonom som har rört sig på högsta nivå såväl på den teoretiska som den praktiska arenan.

JORGE BUZAGLO

Forskare,

Handelshögskolan i Göteborg

² Ett exempel är Stanley Fischer, som var en av IMF:s högsta direktörer och nyligen blev vice ordförande i Citigroup. Stiglitz undrar om det kan ha varit en belöning för att han gjort vad han blev tillsagd att göra.